

Musea en Galerijen zonder Grenzen

➤ MARCUS WEISEN

Marcus Weisen heeft in Europa reeds veel ervaring verworven met toegankelijkheid van cultuur voor personen met een beperking. Hij werkte als Arts Officer voor het Koninklijk Nationaal Instituut voor Blinden in Engeland (1987-2002) en als Adviseur voor Gehandicapten bij het Britse steunpunt voor Erfgoed (Museums, Libraries and Archives Council) (2002-2007). Voorts gaf hij de aanzet tot enkele van de belangrijkste onderzoeken naar de toegankelijkheid van de culturele sector voor mensen met een handicap. Bovendien is hij Manager van de 'Jodi Awards voor uitstekende toegankelijkheid van culturele digitale media en websites'. Marcus Weisen is freelance consultant en woont in Frankrijk.

DE CULTURELE GELIJKHEID VAN PERSONEN MET EEN HANDICAP – HET VERENIGD KONINKRIJK EN DE CONTEXT VAN HET INTERNATIONAAL BELEID

INLEIDING

*„Ich bin eigentlich nach England gegangen um deutsch schreiben zu lernen.“
“Eigenlijk ben ik naar Engeland gegaan, om Duits te leren schrijven.”*

Lichtenberg, 18de-eeuwse filosoof van de Verlichting

Het Verenigd Koninkrijk wordt algemeen erkend als een toonaangevend land in die zin dat er veel obstakels weggewerkt worden zodat ook personen met een beperking aan het culturele leven kunnen deelnemen. Dat is althans wat Britse kunstenaars en activisten voor culturele rechten zo goed als altijd te horen krijgen wanneer ze op het Europese vasteland werken.

Omdat ons collectief geheugen steeds kleiner wordt, is het idee ontstaan dat de antidiscriminatiewetgeving in het Verenigd Koninkrijk, de 'DDA' of Disability Discrimination Act, de belangrijkste katalysator is geweest. De Disability Discrimination Act werd in 1996 van kracht en betekent zoveel als 'Wet tegen Discriminatie op grond van een Handicap'. De DDA heeft inderdaad een significante en onmisbare rol gespeeld bij de creatie van deze multifactoriële realiteit. Toch kwamen er in de vroege jaren tachtig reeds sociale en culturele veranderingen op gang die het culturele beleid van het Verenigd Koninkrijk tegenover personen met een handicap bepaald hebben. In 1981, het jaar waarin de Verenigde Naties het Decennium van Personen met een Handicap uitriepen, begon de

bevolking op te komen voor personen met een beperking en gingen die personen zelf zich ook meer verdedigen. In datzelfde jaar werd een conferentie gehouden over problemen inzake functiebeperking in het toen nog ontoegankelijke South Bank Centre (voor kunst en muziek) in Londen. Deze gebeurtenis staat in het geheugen gegrift van menig voorvechter van de gehandicaptenkunst. Dit artikel wil meer inzicht verschaffen in de ontwikkelingen die het cultureel beleid voor de gelijkheid van personen met een handicap hebben bepaald.

De meeste mensen beseffen niet dat personen met een beperking ook culturele rechten hebben. Daarom beschrijven we in dit artikel eerst de context van het internationaal beleid rond de problematiek, een beleid dat blijkbaar niet erg bekend is bij de Europese beleidsvormers.

Personen met een handicap moeten in heel Europa nog grote obstakels overwinnen vooraleer ze als culturele gelijken beschouwd zullen worden. Wanneer we ons in dit artikel baseren op het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk, zullen we enkele essentiële voorwaarden trachten aan te geven, die nodig zijn om personen met een beperking te laten genieten van de 'significantante en permanente verbeteringen in de toegang tot cultuur'. Dergelijke voorwaarden werden bepaald in Aanbeveling R(92)6 van de Raad van Europa, een resolutie die in 1992 goedgekeurd werd en als onderwerp 'het autonome leven van personen met een handicap' had. We willen nagaan in welke mate die voorwaarden in Europa aanwezig zijn.

INTERNATIONAAL BELEID: DEELNAME AAN CULTUUR IS EEN FUNDAMENTEEL MENSENRECHT

Er worden op internationaal gebied weinig stappen ondernomen om de bevolking ervan bewust te maken dat ook personen met een beperking culturele rechten hebben. Bovendien nemen slechts weinig culturele organisaties wereldwijd het recht op gelijkheid van gehandicapten als publiek, verbruikers, deelnemers, artiesten en werknemers op als integraal deel van hun huisfilosofie, hun visie en hun werkwijze.⁽¹⁾ De onverschilligheid van die instellingen, gecombineerd met een al even groot gebrek aan competenties, is nog steeds een van de grootste obstakels op de weg richting de culturele gelijkheid van personen met een handicap. Hoe staat het internationaal beleid tegenover deze hoogst onrechtvaardige situatie?

De culturele rechten van personen met een beperking werden zestig jaar geleden impliciet vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (artikel 27.1): "Iederen heeft het recht om vrij te genieten van de kunst en cultuur van de gemeenschap..."⁽²⁾

In artikel 9 van de Verklaring van de Rechten van Personen met een Handicap van de Verenigde Naties (1975) werden voor het eerst de culturele rechten van mensen met een functiebeperking specifiek omschreven:

“Een persoon met een handicap heeft het recht ... om volledig deel te nemen aan activiteiten op sociaal, recreationeel en cultureel vlak”⁽³⁾. In Artikel 30 van de nieuwe VN-Convention over de Rechten van Personen met een Handicap (2006) worden de verantwoordelijkheden van de regeringen expliciet gespecificeerd: Staten die aan de Conventie deelnemen zullen het recht erkennen van personen met een handicap om op gelijkwaardige basis en samen met anderen aan het cultureel leven deel te nemen en zullen alle nodige maatregelen treffen om te verzekeren dat personen met een handicap...”⁽⁴⁾

Toch blijft er een hemelsbreed verschil tussen verklaringen van rechten en de ontwikkeling van beleidsinstrumenten om die rechten toe te passen. Reeds in 1992 werd in Aanbeveling R(92)6 van de Raad van Europa gepleit dat "Overheidsinstellingen en organisaties op vlak van vrijetijdsbesteding en cultuur op grote schaal beleidslijnen en actieprogramma's zouden opstellen met als doel een significante en permanente verbetering voor alle personen met een beperking"⁽⁵⁾. Die aanbeveling is conceptueel goed onderbouwd, omdat ze de nood aan een systematische verandering erkent. Ze stelt alle beleidsvormers verantwoordelijk. De aanbeveling is zo transparant dat ze sindsdien door geen enkel internationaal beleid overtroffen werd.

In 2003 werd de 'Resolutie van 6 mei 2003 over de toegankelijkheid van culturele infrastructuur en culturele activiteiten voor mensen met een handicap' door de Raad van de Europese Unie goedgekeurd.⁽⁶⁾ De resolutie zet de lidstaten en de Europese Commissie ertoe aan om bijvoorbeeld "manieren te onderzoeken om personen met een beperking in de kunstwereld en culturele sector te integreren", om "te blijven proberen bestaande obstakels uit de weg te ruimen" en om "beter informatie en ervaringen over dergelijke problemen op Europees niveau te delen...". Een interessante kanttekening is dat de Resolutie van de Raad een verbintenis bevat waarin staat dat maatregelen van de lidstaten tegen eind 2005 geëvalueerd moeten worden. Tot op heden blijft die evaluatie dode letter. Dergelijk verzuim is wederom een symptoom van de lage prioriteit die regeringen en internationale instellingen toekennen aan de culturele rechten van personen met een beperking.

In het Actieplan van de Raad van Europa 'om de rechten en volledige deelname van gehandicapten aan de maatschappij te bevorderen: Verbetering van de levenskwaliteit van personen met een beperking in Europa' (2006-2015)⁽⁷⁾ wordt het belang van cultuur beklemtoond. Het Actieplan legt de grondslag voor de hedendaagse beleidsvoering: "Lidstaten moeten beginnen met een evaluatie van hun huidig beleid tegenover personen met een beperking en bepalen op welke vlakken er nog vooruitgang geboekt kan worden..."

Deze vluchtige 'tour d'horizon' langs de keerpunten van het internationaal cultureel en sociaal beleid tegenover mensen met een handicap onthult de zware uitdagingen die de culturele beleidsvormers in Europa nog te wachten staan:

- geen enkele regering kan beweren dat ze Aanbeveling R(92)6 van de Raad van Europa geïmplementeerd heeft, aangezien geen enkele regering een volledig plan opgesteld heeft om te bepalen of er reeds ‘een significante en blijvende verbetering voor iedereen met een beperking’ opgetreden is.
- geen enkele regering heeft anno 2008, bij weten van de auteur, een evaluatie ondernomen en gepubliceerd over de huidige toegankelijkheid tot cultuur. Die evaluatie maakt deel uit van het Actieplan 2006-2015 van de Raad van Europa en zou de basis voor nationale actieplannen moeten vormen.

BELEID VOOR CULTURELE GELIJKHEID VAN PERSONEN MET EEN BEPERKING IN HET VERENIGD KONINKRIJK

Reeds sedert meer dan twee decennia, en vooral sinds de Disability Discrimination Act in 1995 werd goedgekeurd, bloeit het engagement van culturele organisaties in het Verenigd Koninkrijk om personen met een handicap aan cultuur te laten deelnemen en als gelijken te behandelen als nooit tevoren.

Dat vertaalt zich in een toegankelijk cultuuraanbod voor personen met een beperking dat nergens anders ter wereld geëvenaard wordt. Dit zijn maar enkele voorbeelden: een groot aantal tv-programma's wordt voorzien van ondertiteling en gebarentaal (British Sign Language of BSL). Maandelijks zijn er honderden uren tv-programma's beschikbaar met een optionele audiobeschrijving voor visueel gehandicapten. In veel West End theaters worden opvoeringen regelmatig van voorzien van gebarentaal. Ongeveer honderd theaters, concertzalen en operagebouwen in het Verenigd Koninkrijk zorgen regelmatig voor een audiobeschrijving, ongeveer tweehonderd van de grootste bioscopen voorzien optionele ondertiteling en audiobeschrijving. Bij de grootste filmproducenten, zoals Fox, Buena Vista en Warner Brothers, wordt elke film vanaf de première met een audiobeschrijving gedistribueerd, zodat visueel gehandicapte kijkers op hetzelfde moment als alle anderen van de film kunnen genieten. Hoe is deze succesvolle sociale creativiteit ontstaan?

BAANBREKEND BELEID IN DE CULTURELE SECTOR VOOR DE ANTIDISCRIMINATIEWETGEVING

Wat televisie betreft, waren er in de jaren tachtig en negentig wetten nodig om een nieuwe realiteit te creëren. Natuurlijk was er daarvoor vakkundige en bij momenten harde en constante politieke druk nodig van organisaties voor doven en visueel gehandicapten. Door de Broadcasting Act, of Omroepwet (1990), werden de behoeftes van blinde en bijziende kijkers voor het eerst erkend. Dat was voldoende voor de regulatoren van de media (de Onafhankelijke Televisieraad) en voor de zenders om onderzoek te verrichten, samen met derden, naar de technische haalbaarheid van optioneel geluid, en om richtlijnen voor een gebruikersvriendelijke en kwalitatieve audiobeschrijving op te stellen. De wet bracht een verschuiving van personeel en financiële middelen teweeg.

De Disability Discrimination Act kwam er niet aan te pas om die aanzienlijke en misschien ‘significante’ veranderingen te bereiken (om te bepalen of die veranderingen al dan niet ‘significant’ zijn volgens Resolutie R(92)6 van de Raad van Europa is er een publieke consensus van de belangrijkste belanghebbenden nodig, zowel van organisaties als van representatieve organisaties).

De ontwikkeling van theatervoorstellingen met gebarentaal aan het begin van de jaren negentig is het resultaat van een combinatie van pleitbezorging, de vaardigheden van mensen die meewerken aan dovenkunst en een innovatieve klantvriendelijke houding van de in het algemeen reeds overwerkte theatermanagers. De ontwikkeling van audiobeschrijving in het theater kwam tot stand door een gelijkaardige mix van bekwame mensen uit verschillende sectoren en enthousiastelingen (de meeste audiobeschrijvers in het Verenigd Koninkrijk zijn vrijwilligers – vrijwilligerswerk is immers een populair aspect in Angelsaksische culturen).

Toch ligt er nog een andere factor aan de basis van deze ogenschijnlijk enthousiaste en spontane opkomst van diensten die cultuur inclusiever maken (het proces kwam immers slechts gedeeltelijk spontaan tot stand). Die factor was de beslissing uit 1984 van de Kunstraad van het Verenigd Koninkrijk dat culturele organisaties die zich op eender welke manier inzetten voor meer toegankelijkheid voor personen met een handicap, recht hebben op een toelage. De beslissing van de Kunstraad ging gepaard met een beleidsverandering die richtlijnen over goede oefening- en trainingseminaries voor personeel van kunstorganisaties inhield, waarvan o.a. één richtlijn handelde over audiobeschrijving in theaters. Eigenlijk leren deze Britse ervaringen ons dat dergelijke beleidslijnen die een beperkende invloed hebben (in welke mate dan ook) wel degelijk ruimte vrijmaken in de culturele sector, zodat haar sociale en esthetische creativiteit zich kan ontplooiën in nieuwe, grotendeels onverkende dimensies van het cultureel en maatschappelijk leven.

De Kunstraad bracht alweer vernieuwing bij de oprichting in het begin van de jaren negentig van de ‘Kunstloterij’, die jaarlijks meer dan 300 miljoen euro in de kunstwereld pompt. Toegankelijkheid voor personen met een beperking werd een van de acht essentiële criteria voor subsidies. Eenvoudig verwoord: ‘wat de kwaliteit van uw project ook moge zijn, als het niet geschikt is voor personen met een beperking, dan krijgt u geen subsidie.’

30% van de musea, bibliotheken en archieven die deelnamen aan de Enquête over Handicaps van de Museums, Libraries and Archives Council van 2005, verklaarde dat subsidies voor toegankelijkheid voor gehandicapten deel uitmaken van hun budget.⁽⁸⁾ Financiering voor inclusie maakt dat culturele organisaties zich oprecht inzetten om toegankelijker te worden voor personen met een beperking en voor het brede publiek.

De beslissing van de Kunstraad was geen uitgemaakte zaak. Lord Putnam, algemeen gerespecteerd voor zijn inzet voor onderwijs, sociale rechtvaardigheid en toegankelijkheid, en in de jaren negentig voorzitter van de Stuurgroep van de Kunstloterij voor Gehandicapten, herinnert zich nog dat hij zich afvroeg of de eisen van de leden met een beperking van de Stuurgroep niet te ver gingen. Paddy Masfield, theaterdirecteur en rolstoelgebruiker die visueel gehandicapt is en aan ME lijdt, was een van de leden die eisten dat elk nieuw theater door de Loterij gefinancierd over een podium moest beschikken dat toegankelijk was voor artiesten met een beperking. Inclusie betekent immers dat men ook actief mag deelnemen aan cultuur en niet enkel ‘passieve toeschouwer’ is van entertainment, dat bovendien meestal gebracht wordt door acteurs zonder handicap. Lord Putnam was onder de indruk van de koppige volharding van Masfield, en opperde later dat de enige manier om cultuur toegankelijker te maken een nauwgezette aandacht voor praktische details en ‘dag in dag uit een grenzeloze inzet’ vereist. Paddy Masfield is een overtuigende en krachtige activist, en zijn visies evolueerden en vertegenwoordigden metertijd de ideeën van een gemeenschap van honderden mensen die geassocieerd worden met gehandicaptenkunsten. We zien hier dat een rationele beleidsbeslissing, genomen door een grote culturele bureaucratie, tot stand is gekomen omdat de stemmen en de verlanglijstjes van verbruikers en beoefenaars van kunst – en hun alledaagse ervaringen met veel onoverkomelijke obstakels en uitsluiting – gehoord werden en ook een plaatsje kregen bij de uitstippeling van het cultuurbeleid.

CULTURELE ORGANISATIES IN HET VERENIGD KONINKRIJK IN HET TIJDPERK VAN ANTIDISCRIMINATIEWETGEVING

Wetten over antidiscriminatie op grond van een handicap zijn al sedert 1996 van kracht in het Verenigd Koninkrijk. Voor de eerste keer in de geschiedenis kregen personen met een beperking het recht om van allerlei diensten te genieten, waaronder tewerkstelling, vervoer en voortgezet en hoger onderwijs. Disability Discrimination Act vermeldt theaters, concertzalen, opera’s, cinema’s, musea en historische bezienswaardigheden.

Volgens de Disability Discrimination Act is het onwettig wanneer een dienstverlener een dienst ontzegt aan een persoon met een beperking (op grond van zijn functiebeperking). Ongeveer vijftien jaar geleden werd Jennifer Maskell-Packer, een schilder en een vriend van me, ‘buitengegooid’ uit de Nationale Galerij. Ze had haar monocle bovengehaald om een schilderij meer in detail te bekijken - in mijn verbeelding kijkt ze dan geconcentreerd de Zonnebloemen van Van Gogh -, de opzichter panikeerde en handelde daarom zo onbeleefd. Volgens de Disability Discrimination Act werd aan de schilder, die visueel gehandicapt is, als persoon met een beperking, een dienst geweigerd. Volgens de hedendaagse voorwaarden handelde de Nationale Galerij toen op een onwettige manier. Dergelijke discriminerende praktijken zijn fors afgenomen sinds de Disability Discrimination Act van kracht werd. Dienstverleners, die volgens de wet verantwoordelijk zijn voor het gedrag van hun werknemers, hebben in groten getale geïnvesteerd in personeelstraining

en opleidingen rond oplettendheid tegenover personen met een beperking en rond gelijke behandeling. Zo hebben die dienstverleners de basis gelegd voor een grotere toegankelijkheid van allerlei organisaties. 54% van alle musea, bibliotheken en archieven die deelnamen aan de Enquête over Handicaps van de Britse Museum, Libraries and Archives Council van 2001 verklaarden dat ze hun personeel een opleiding over de omgang met personen met een handicap gegeven hadden in 2000 (staal 330)⁽⁹⁾.

Wanneer ik op het Europese vasteland reis, krijg ik elk jaar weer te maken met voorbeelden van schandalig gedrag waarvoor geen legale schadevergoeding bestaat. Vorig jaar verscheen in de Franse krant Libération een artikel over personeelsleden van een ontoegankelijke Parijse cinema die tegen een rolstoelgebruiker riepen 'Scheer je weg, je hoort hier niet thuis!'. Zo'n houding beschrijft in een notendop het 'medisch model', dat de verantwoordelijkheid voor alle beproevingen waarmee gehandicapten geconfronteerd worden bij henzelf legt. Vele culturele instanties in het Verenigd Koninkrijk zijn echter expliciete aanhangers van het 'sociaal model', dat impliceert dat vooral de maatschappij obstakels opwerpt en daarom ook een verantwoordelijkheid heeft om die obstakels weer weg te werken.

De Disability Discrimination Act heeft als doel een geplande verandering in organisaties teweeg te brengen. Dienstverleners worden vereist om 'redelijke aanpassingen' uit te voeren om hun diensten toegankelijk te maken voor personen met een beperking door middel van extra hulpmiddelen en het verlenen van bijstand. Daarnaast worden ze expliciet verzocht om hun organisatorisch beleid en praktijken en procedures te herzien, indien deze nadeel berokkenen aan personen met een handicap. Wanneer bijvoorbeeld een kunstgalerij systematisch voorstellingen organiseert die totaal niet geschikt zijn voor visueel gehandicapten, mensen met leerstoornissen of mensen die minder mobiel zijn, kan de rechtbank dat als een voorbeeld van discriminatie beschouwen. Die plicht wordt door een gering maar steeds groeiend aantal musea als een positieve stimulans geïnterpreteerd om de mogelijkheden van toegankelijke en inclusieve tentoonstellingen te onderzoeken en om het publiek te betrekken bij de planning en het beheer. De 'plicht om hulpmiddelen te verlenen' volgens de Disability Discrimination Act legt een verantwoordelijkheid bij dienstverleners om te anticiperen op wat de behoeftes van personen met een beperking zouden kunnen zijn. In een begeleidend advies wordt gesuggereerd dat een rechtbank, om te bepalen dat die plicht wordt nageleefd, zich op volgende factoren kan baseren: een beleid en plan voor toegankelijkheid van personen met een handicap, oplettendheid tegenover die personen, een opleiding om hen als gelijken te behandelen en/of overleg met personen met een beperking.

De nood aan systematische verandering werd groter toen de Disability Discrimination Act in 2005 gewijzigd werd en de clause Disability Equality Duty toegevoegd werd, de plicht om de gelijkheid van personen met een beperking proactief te bevorderen.

Bovendien hebben verschillende openbare instellingen, inclusief ministeries, plaatselijke bestuursorganen, de Britse Monumentenzorg, de Britse Kunstraad en de Museums, Libraries and Archives Council 'specifieke plichten'. Ze moeten namelijk een plan publiceren om personen met een handicap als gelijken te behandelen, om verandering te beoordelen en aan te tonen hoezeer personen met een beperking op een 'significante en strategische wijze' betrokken werden bij de ontwikkeling van dat plan. De introductie van die specifieke plichten test blijkbaar de mate waarin openbare instellingen bereid zijn zich te engageren. Het Plan voor Gelijkheid van Gehandicapten van het Departement voor Cultuur, Media en Sport haalde bij de toenmalige Commissie voor Rechten van Gehandicapten (nu de Commissie voor Gelijkheid en Mensenrechten) een zwakke score. De meeste Plannen voor Gelijkheid van Gehandicapten van openbare instanties in de culturele sector vermeldden niet hoe personen met een beperking op een 'significante en strategische' manier bij hun plannen betrokken werden, naar alle waarschijnlijkheid werden deze personen dan ook niet geraadpleegd. Verliest het Verenigd Koninkrijk, de pitbull die zo geprezen werd omdat hij zich vastbijt in culturele gelijkheid voor mensen met een functiebeperking, zijn vechtlust?

Toen de Labour-partij aan de macht kwam, lanceerde ze uitgebreide programma's die bedoeld waren om wijdverbreide sociale uitsluiting te bestrijden. Een ongewone en uitzonderlijk veelbelovende dimensie van dat beleid – in het buitenland uiteraard veel minder bekend dan de deelname van het Verenigd Koninkrijk aan de invasie van Irak – was dat het cultureel beleid van de regering vanaf 2001 eiste dat culturele organisaties 'instrumenten van sociale verandering'⁽¹⁰⁾ zouden worden en hun bijdrage tot sociale inclusie zouden leveren. Daardoor werden in de culturele sector de middelen opnieuw verdeeld, iets wat anders nooit gebeurd zou zijn. Een frisse wind waait nu door de cultuurwereld en het standpunt van de regering tegenwoordig is dat 'uitblinken belangrijker is dan toegankelijk zijn, maar dat laatste is zeker ook belangrijk'. Opmerkelijk is dat de regering driejarenplannen van culturele organisaties laat varen om de deelname aan cultuur van ondervertegenwoordigde bevolkingsgroepen met drie procent te verhogen. Die groepen bestaan uit zwarten, mensen uit etnische gemeenschappen die in de minderheid zijn, personen met een beperking of met een laag inkomen (in het Verenigd Koninkrijk heten die categorieën C en D). Voorstanders van inclusieve culturele organisaties van zowel buiten als binnen de gehandicaptensector geloven echter dat zulke doelstellingen minstens een decennium nodig hebben. Enkel zo kan men zeker zijn dat de waarden die ze vertegenwoordigen de kans krijgen om deel te worden van de werking van culturele organisaties. De sociale verantwoordelijkheid van culturele organisaties is een unieke drijfveer geweest om vooruitgang te boeken naar een meer inclusieve culturele sector in het Verenigd Koninkrijk. De actuele veranderingen in het cultureel beleid zullen die sociale verantwoordelijkheid zeker niet abrupt de kiem in smoren. Verschillende factoren leiden immers tot dergelijke sociale moraal en gedrag, waaronder de continuïteit van het huidige beleid, de wetgeving tegen discriminatie op grond van een handicap en de veerkracht van de menselijke geest. Het

risico bestaat wel dat die veranderingen een jonge, fragiele traditie van puur humanitaire waarden in de cultuurwereld gaan uithollen, een traditie die gebaseerd is op het standpunt dat iedereen cultuur mag beoefenen en ervan genieten. Als die nieuwe kwaliteit van openbaar bestuur en het burgerlijk en cultureel leven plots bedreigd zou worden, zou dat een bedreiging vormen voor onze mensheid als geheel.

DE GRONDSLAG VAN CULTURELE VRIJHEID

Waardigheid, keuze en diensten die afgestemd zijn op de gebruiker zijn slechts enkele van de belangrijkste vereisten om van culturele vrijheid te genieten. In veel gevallen zijn er obstakels die verhinderen dat personen met een beperking zich in cultuur verdiepen.

ALOMTEGENWOORDIGE GRENZEN

Grenzen zijn een multidimensionale realiteit. Ze kunnen tot stand komen door de houding van anderen, door institutionele, fysieke, zintuiglijke, intellectuele en economische beperkingen, of beperkingen wegens klassenverschil of een gebrek aan toegankelijk vervoer. Grenzen zijn afhankelijk van elkaar en in deze snel evoluerende wereld zijn ze heel veranderlijk: net nu fysieke hindernissen uit de weg geruimd worden, raakt men zich steeds meer bewust van obstakels die de weg versperren naar het genot van een diversiteit van 'culturele producten' en van digitale media die in cultuur gebruikt worden, indien toegankelijkheid geen vereiste was van bij het begin. De herhaalde confrontatie met onnodige obstakels leidt tot frustratie, kwaadheid, berusting en uiteindelijke culturele uitsluiting.

ONDERZOEK IN DE CULTURELE SECTOR: EEN WERELD VAN APARTHEID

Slechts weinig strategische culturele organisaties in Europa zijn begonnen met bewijzen te verzamelen van ervaringen van personen met een beperking, de obstakels waarmee ze geconfronteerd worden, ter verbetering van het beleid. Het grootste deel van dergelijke onderzoeken en enquêtes werd gedurende de voorbije twintig jaar uitgevoerd door gehandicaptenorganisaties, waarbij nagegaan werd of discriminatie in cultureel onderzoek intentioneel gebeurt (een rapport over al dan niet opzettelijke discriminatie in cultureel onderzoek).⁽¹¹⁾ Om het rechtuit te zeggen: onderzoek in de culturele sector is en blijft een wereld van apartheid waarvan personen met een beperking uitgesloten worden, en door deze uitsluiting wordt ook hun waardigheid verloochend.

FASCINERENDE STATISTIEKEN OVER OBSTAKELS

Het Verenigd Koninkrijk is een van de weinige landen die zich steeds meer inzetten voor onderzoek naar de behandeling van mensen met een handicap in de culturele sector. De bezoekersenquête van de Britse Monumentenzorg van 2006 bracht de antwoorden van bezoekers in kaart die zich voor het eerst als persoon met een beperking aanmeldde. Ze maakten 7% van al de bezoekers uit⁽¹²⁾. Slechts 41% van de bezoekers met een beperking vond dat de toegang tot de betreffende locatie vlot tot heel vlot verliep. De 'MLA controle

van de toegankelijkheid van musea, bibliotheken en archieven via het internet⁽¹³⁾ (2005) toonde aan dat personen met een beperking op een doorsnee homepage van een culturele instelling met ongeveer 181 potentiële inbreuken op de Richtlijnen voor Toegankelijkheid van het Web geconfronteerd worden. Het gebruikerspaneel van gehandicapten kon slechts 75,6% van de eenvoudige taken die hen opgedragen werden succesvol beëindigen, zoals het opzoeken van informatie over de toegankelijkheid. Verschillende enquêtes in het Verenigd Koninkrijk leiden allemaal tot dezelfde conclusie, namelijk dat in de culturele sector slechts ongeveer 2% personen met een beperking tewerkgesteld wordt en dat terwijl ze toch zowat 15% van de bevolking uitmaken.⁽¹⁴⁾

De beschikbare gegevens bieden weinig informatie over de kwaliteit van de toegang naar de culturele ervaring zelf. Ondanks bewijzen dat er vooruitgang geboekt wordt, zijn er ook onweerlegbare elementen die wijzen op het blijvend bestaan van grote obstakels. Dit leidt stilaan tot het besef dat toegankelijkheid en gelijkheid voor personen met een beperking in de culturele sector een complexe en multidimensionale realiteit is die niet enkel door een 'mechanische denkwijze' verwezenlijkt kan worden.

VOORWAARDEN VOOR 'PERMANENTE EN SIGNIFICANTE VERBETERING'

Elke hier reeds besproken vooruitgang inzake culturele gelijkheid van gehandicapten in het Verenigd Koninkrijk, vond zonder uitzondering plaats binnen een reeds bestaand beleid. Zonder die beleidslijnen zouden vele van die veranderingen helemaal nooit plaatsgevonden hebben en slechts weinigen zouden zo grootschalig toegepast worden. De voorwaarden die gepaard gaan met een beleid van gelijkheid zijn noodzakelijk opdat culturele organisaties nieuwe prioriteiten zouden stellen. Ondanks onze menselijkheid zijn culturele organisaties niet humaan louter en alleen omdat ze bestaan, of van 'goede wil' en zelfverklaarde cultuurbewaarders zijn. Opdat ze systematische verandering voor meer culturele gelijkheid tegenover personen met een handicap zouden doorvoeren, hebben ze beleidslijnen nodig.

Van al die beleidslijnen was de belangrijkste de Disability Discrimination Act. Zij zorgde ervoor dat gehandicapten het recht verwierven om van alle diensten gebruik te maken. Hoewel de wet vaag blijft omdat ze geen normen oplegt, zorgde ze wel voor een echte stimulans omdat ze de deugdelijke principes van organisatorische verandering beklemtoont. Ze leverde 'munitie' voor verandering aan jongere personeelsleden, die gewoonlijk meer openstaan voor verandering dan oudere managers. Ze maakte ruimte vrij voor sociale en esthetische creativiteit om onbekend terrein te verkennen. Aangezien rechtszaken in de culturele sector geen constructieve resultaten teweegbrengen, riskeren de overblijfselen van de Disability Discrimination Act wel helemaal te verdwijnen. De laatste rechtszaak in de sector van cultuur en entertainment vond plaats in 1998. Ze werd gewonnen door Barry Ginley, eigenaar van een blindengeleidehond. Ginley won

van Virgin Cinemas, die geweigerd hadden zijn geleidehond binnen te laten in een van hun bioscopen.

In een uiterst diverse sector als cultuur blijkt het zeer moeilijk om te verwoorden wat een 'redelijke aanpassing' inhoudt. Een beleid en wetten zijn noodzakelijke voorwaarden om de culturele rechten van personen met een beperking te implementeren, maar op zich kunnen ze de toepassing van die rechten niet verzekeren.

Van de vele innovatieve beleidsvormen die in het Verenigd Koninkrijk getest werden, blijkt het krachtigste middel wellicht het enkel toekennen van subsidies aan die culturele instellingen die voldoende toegankelijk zijn voor personen met een beperking. Er bestaan behoorlijk ingewikkelde mechanismen die advies verlenen en beoordelingen geven. Daarbij wordt onder andere een beroep gedaan op deskundige adviseurs met relevante ervaring, die soms zelf een handicap hebben. Op dat vlak hinkt de Europese culturele subsidiëring zo'n vijftien tot twintig jaar achterop vergeleken met het Verenigd Koninkrijk, hoewel er zoals altijd ruimte voor verbetering blijft voor allerlei innovatieve ideeën.

Het belangrijkste is dat een gebruikersvriendelijke culturele sector haar beleid en praktijken dient te veranderen door personen met een beperking te raadplegen en te betrekken bij de besluitvorming.

Ten slotte beginnen Europese landen in het algemeen nu pas de culturele rechten van gehandicapten te erkennen. Nu pas stellen ze leidraden en programma's op die bedoeld zijn om 'significante en permanente verandering te brengen in de toegang tot cultuur voor alle personen met een beperking', zoals de Raad van Europa reeds verzocht in 1992. De inspanningen van de Europese en internationale politiek om de culturele gelijkheid van personen met een beperking te ondersteunen, lijken echter nog steeds onrustwekkend beperkt.

NOTEN

- ⁽¹⁾ Marcus Weisen, 'How accessible are museums today' ('Hoe toegankelijk zijn musea tegenwoordig') in 'Touch in Museums, Policy and Practice in Object Handling', Berg (augustus 2008)
- ⁽²⁾ Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (artikel 231), Verenigde Naties (1948); www.un.org/Overview/rights.html
- ⁽³⁾ Verklaring van de Rechten van Personen met een Handicap van de Verenigde Naties (1975); www.unhcr.ch/html/menu3/b/72.htm
- ⁽⁴⁾ Conventie van de Rechten van Personen met een Handicap van de Verenigde Naties (goedgekeurd in 2006; werd van kracht in 2008 na de bekrachtiging door 20 lidstaten); www.un.org/disabilities/default.asp?navid=12&pid=150 (artikel 30). Voor achtergrondinformatie, zie: www.un.org/disabilities/convention/about.shtml
- ⁽⁵⁾ Aanbeveling R(92)6 van het Comité van de Ministers van de lidstaten over een Coherent Beleid voor Personen met een Beperking (1992); [www.handicapincifre.it/allegati/RECOMMENDATION_R\(92\)6.htm](http://www.handicapincifre.it/allegati/RECOMMENDATION_R(92)6.htm) (sectie 8)
- ⁽⁶⁾ 'Resolutie van de Raad van 6 mei 2003 over de toegankelijkheid van culturele infrastructuur en activiteiten voor personen met een beperking', Raad van de Europese Unie (2003); www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararasi/ab/ABmuktesebati/2003culturalinfrastrucure.pdf
zie ook: 'Wetgeving en resoluties op het vlak van kunst, cultuur en functiebeperking, op Europees en internationaal niveau', folder, EUCREA (Europees Comité voor de Creativiteit door en van Gehandicapten) - Internationaal; www.eucree-international.org/sommaire_new_en.html
- ⁽⁷⁾ Actieplan voor Functiebeperking van de Raad van Europa 2006-2015 www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc%20sp/Rec_2006_5%20Disability%20Action%20Plan.pdf (sectie 3.2, 'Participatie aan het cultureel leven', blz.13)
- ⁽⁸⁾ Enquête over Handicaps van de Britse Museum, Libraries and Archives Council van 2005, www.mla.gov.uk, klik op 'beleid', dan 'diversiteit', dan 'personen met een beperking'. Deze sectie bevat ook uitgebreid advies
- ⁽⁹⁾ Enquête over Handicaps van de Britse Museum, Libraries and Archives Council van 2001, zoals hierboven
- ⁽¹⁰⁾ Bibliotheken, Musea, Galerijen en Archieven voor Iedereen: Coöperatie die de sectoren overstijgt om sociale uitsluiting aan te pakken, DCMS (Disability Case Management Services: Begeleiding om arbeidsongeschikten weer aan het werk te krijgen), 2001: www.culture.gov.uk/PDF/libraries_archives_for_all.pdf
- ⁽¹¹⁾ Bijvoorbeeld 'Onderzoek naar Sprekende Beelden - Musea, Galerijen en historische bezienswaardigheden, blinden en bijzienden', RNIB/VocalEyes (2002), www.rnib.org.uk, zoek op 'sprekende beelden'. Dit onderzoek bevatte telefonische interviews met meer dan tweehonderd visueel gehandicapten.
- ⁽¹²⁾ Plan van de Britse Monumentenzorg voor de Gelijkheid van Personen met een Beperking (2006), www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/DES_impair_changes.pdf (blz.13)
- ⁽¹³⁾ 'Toegankelijkheid van musea, bibliotheken en archieven via het internet; de MLA Audit', MLA - City University (2005); www.mla.gov.uk/resources/assets//M/mla_web_accessibility_pdf_6651.pdf
- ⁽¹⁴⁾ Bijvoorbeeld 'Het onderzoek van de burgemeester van Londen naar Functiebeperking en Cultuur', Shape, Melita Armitage en Michèle Taylor (2005); www.london.gov.uk/mayor/culture/docs/disability-culture.pdf. Zie ook: 14 van de 526 werknemers van Disability Case Management hebben een handicap (2,7%)

marcus.weisen@gmail.com